

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2015 | Vol. 7 | No. 2 | ISSN 1803-8220

PEROTTINO, Michel (2015). Expertíza v českých politických stranách: poznámky k teoretickému a praktickému rámci. *Acta Politologica* 7, 2, 119-132. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

Expertiza v českých politických stranách: poznámky k teoretickému a praktickému rámci¹

Michel Perottino²

Abstract:

Expertise is becoming increasingly present, especially in political discourse, even if political parties have long been cooperating with experts. The aim of this article is to remind the general context of parties expert capacities (particularly expert commissions) and to present the current trend of using expertise in several parties, considering that its development in the last decade goes in parallel with other processes (professionalisation, outsourcing, depoliticization). If the classic party expertise was part of the search for solutions in accordance with the principle of representativeness, currently we can see that there is a greater emphasis on efficiency. Seemingly expertise depoliticised, while there is a process of politicization of expertise.

Key words: *political parties, party organisation, expertise, Czech Republic*

Úvod

Jakoby se v posledních letech či posledním desetiletí tzv. roztrhl pytel s experty pracujícími pro tu či onu politickou stranu, a jakoby strana bez expertů nemohla či neměla existovat. Samo o sobě se nejedná o nový problém či fenomén nějaké novodobé modernity, experti a expertiza jsou jevy soudobých společností poměrně dlouho. Tyto fenomény však často bývaly spíše spjaty s nepolitickými jevy: expert či expertiza byli spíše vyňati z politického života, či chápáni jako fungující v jiném (neideologickém) světě.

Nutno si každopádně uvědomit, že politické strany již dávno pracují s expertními skupinami fungujícím v jejich nitru: názvy se mohou lišit (expertní či odborné komise, skupiny, sekce atd.), ale realita je to dlouhodobá, ať už v západních stranách, nebo v České republice po roce 1989. Je to obzvlášť pravda u masových stran, které se nemohly opírat o síť přátel a stejně smýšlejících lidí jako u kádrových stran, nebo se mohly dokonce jen okrajově opírat o státní aparát, resp. ministerstva. Tím se musely postarat o dostatečném zázemí, které jim umožní plnit jejich role, zjm. oblasti přípravy programů nebo v každodenním režimu připravovat podklady pro vedení strany.

Poměrně důležitou roli v této různorodé realitě hraje fakt, že od druhé poloviny minulého století se postupně státní (a místní) správa (na Západě) odpolitizovává a politické strany se etabloují jako jeden z pevných základních kamenů demokratických systémů. Řečeno zjednodušeně, politické strany začaly hrát jinou roli a plnit jiné funkce než v počátcích masové demokracie, což prakticky znamenalo právě zvýšit ony kapacity, co se generování

¹ Text vznikl v rámci řešení projektu GAČR 13-20962S „České politické strany a jejich expertní kapacity v oblasti veřejných politik“.

² Doc. PhDr. Michel Perottino, Ph. D. je docentem na Katedře politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Kontakt: michel.perottino@fsv.cuni.cz.

expertízy týče. Politické strany se staly mj. aktéry s privilegovaným institucionálním postavením v procesu tvorby veřejných politik.

To, co platilo běžně v západním světě před rokem 1989, se velmi rychle objevilo i v rámci Českého politického systému, resp. politických stran po roce 1989, byť celkem logicky byla česká realita poznamenána post-komunistickou logikou a jevy (např. obecnou nedůvěrou k politickým stranám). Na druhé straně logika fungování a efektivity resp. akceschopnosti stran vedla k posílení stranických aparátů (pokud tomu tak nebylo od začátku) a mj. k vytvoření expertních kapacit, tedy konkrétně expertních komisí. Do určité míry by se dokonce dalo tvrdit, že existence takových vnitrostranických skupin je projevem určité institucionalizace dané strany, ať už z funkčního hlediska (nutnost akceschopnosti), či z praktického hlediska (mít dostatek členů či sympatizantů, schopných se ujmout žezla stranického experta). Dokonce i strany, které mají jen málo šancí stát se vládními, se snaží budovat expertní zázemí, které slouží různým účelům, mj. i legitimizačním („my máme experty a jsme schopní se ujmout vládnutí“), ale především jako základ práce na volebním programu a expertní zázemí pro poslance či senátory (zde uveďme zcela odlišné příklady KSČM a Strany zelených, obě strany jsou mimo vládu, ale jejich postavení v rámci systému a fungování jsou nesrovnatelné z různých úhlů pohledů).

Dnes (zhruba od konce minulého desetiletí, zjm. nástupem Věci veřejných, a ještě výrazněji příchodem ANO 2011) se experti používají poněkud jiným způsobem, a sice tak, že nový antistranický apel je do značné míry založený právě na expertech (ovšem spíše než na expertízu či analýzu se sází na jméno odborníka, přičemž důležité je patrně to, že se ostatní experti diskurzivně delegitimizují a priori), předpokládající neefektivitu a politizaci návrhů pocházející z dlouhodobě etablovaných stran (označené za nelegitimní, neefektivní atp.).

Expertíza v a pro politické strany – obecné vymezení

Politické strany jsou pro své postavení v rámci demokratického politického systému zdaleka nejdůležitějším aktérem reform, které se dnes staly centrem politického dění (obecně reforma státu zjm. státu blahobytu). Strany rozhodují o jejich bytí či nebytí, stejně jako o jejich konkrétní podobě, přesto analýzy jejich kapacit v tomto ohledu jsou paradoxně ponechány stranou (nutno podotknout, že se jedná o problém celosvětový, jen ojedinělé analýzy byly dosud prezentovány, např. u Clemense Kuhna [Kuhn 2008] nebo u Aniky Gaujové [Gauja 2013]³).

Situace v České republice, dva roky po předčasných parlamentních volbách v roce 2013, nám dává v této problematice určitě za pravdu: pokud se (oprávněně) řešilo dramatické dění kolem vnitrostranického „puče“ v ČSSD, nebo se mluvilo o tom, zda má být zrušen lustrační zákon, nebo byla znovu otevřená kauza restitucí církevního majetku, otázky typu „kdo jsou ti experti⁴, kterými se všechny strany předbíhají jsou?“, „jaké jsou jejich vztahy s danou politickou stranou?“, „jaké jsou jejich expertní kapacity (resp. čím se a kdo měří jejich odbornost)?“ atp. jsou naprosto opomíjené, a to navzdory tomu, že právě experti v různých podobách se staly velmi výraznou podobou volebního i povolebního klání. Už jen proto, že každá strana může argumentovat tím, že právě ona (a jedině ona) má ty „pravé“, „skutečné“ experty na rozdíl od všech ostatních konkurentů.

³ K roli stran ve státním aparátu viz zajímavý článek N. Bolleyerové [Bolleyer 2011].

⁴ Experta zde definujeme pracovníě jako někoho, kdo má odborné znalosti v dané problematice, nebo má znalosti o tom, jak daná problematika funguje a jak je v ní možné dosáhnout svých cílů. K problematice definice se vrátíme níže.

Je již jasné, že slova *expert*, *expertní tým*, *odborník* či *specialista* a další jsou čím dál více používána, nejen pro legitimizaci případných řešení, ale třeba i stran samotných (tedy jejich kapacit přinést do veřejného prostoru fundované „konstruktivní“ řešení apod.).⁵

Stranicko-politická soutěž v prostředí evropských demokracií prošla od poloviny minulého století podstatnou proměnou, která mj. odráží změny ve společnosti, např. nástup spotřebitelské společnosti. Tato postupná proměna je vcelku dobře zachycená v klasických typologiích politických stran, které se zabývají organizačním vývojem (tato poznámka se dá dobře aplikovat i pro analýzy programů a ideologie politických stran) nebo rolí (resp. funkcí) těchto aktérů, které se také etablovaly jako legitimní ne-li jediní možní aktéři politického klání.

Zpočátku politické strany především agregovaly zájmy, hlavním předmětem stranické soutěže byla míra reprezentativnosti. Význam a důležitost politických stran obecně spočíval především ve schopnosti definování témat a problémů. Tomu odpovídala role politických stran ve vztahu ke společnosti a státu. Tomu také odpovídalo organizační uspořádání samotných stran, role elit a členstva (zjm. model masové politické strany), byť stále můžou existovat poměrně významné rozdíly mezi jednotlivými politickými stranami, což se dá mj. vysvětlit pomocí přístupu A. Panebianca (tzv. genetický model, viz Panebianco [1988]). Jinak řečeno, navzdory tomu, že racionalita by měla mít za následek určitou standardizaci organizačních modelů (nejefektivnější se prosazují na úkor zastaralých či méně efektivních), do značné míře jsou však zachovány velmi výrazné rozdíly v nastavení vnitrostranických organizací, které se stěží mění bez výrazného (často vnějšího) impulsu⁶ [např. Harmel, Janda 1994]. Toto zjištění znamená i to, že strany (obzvlášť ty nejstarší) zůstávají nadále, přinejmenším symbolicky, zaměřeny na problematiku reprezentativnosti (hájení zájmů určitých skupin, jako dělníky, zaměstnanci, zaměstnavatelé, živnostníků atp.).

Na druhé straně se předmětem politické (resp. stranické) soutěže začala stávat také schopnost samotné strany formulovat technické řešení daného problému a schopnost řešení prosadit⁷. Částečně tedy strany přebíraly funkci administrativně-technickou, která se dříve řešila na úrovni státní administrativy, nebo se případně neřešila. Proměna role strany ve vztahu ke společnosti i státu se částečně odrážela v organizačním uspořádání a roli členstva (od modelu tzv. *catch all* či všelidové strany, následně k modelu kartelové strany).

Od dnešních politických stran se tedy očekává, že budou plnit obě zmíněné funkce a na jejich organizační profil a jejich činnost se tím kladou dva odlišné nároky, jež můžeme chápat jako spor reprezentace vs. efektivity. Tyto nároky nemusí být nutně v rozporu, nicméně dá se předpokládat, že problém nastane, když v rozporu budou. Uvnitř stran proto dochází k jejich neustálému vyvažování a znovu vyvažování. Analyzovat politické strany tímto prismaťem se dá právě skrz problematiku expertízy, kterou sice můžeme vnímat spíše jako hledání oné efektivity, nicméně expertíza se může promítnout i v oblasti reprezentace (např. nabízením správné expertízy nebo když je expert vázán logikou zájmů, které reprezentuje jeho strana).

⁵ Např. Novinky ODS z 27 srpna 2015 avizující připravovanou tematickou konferenci v Senátu 15. září na téma registračních pokladen obsahují i poznámku: „Jsme rádi, že do diskuzního panelu přijali pozvání *skuteční odborníci*“.

⁶ Dobrým příkladem tu může být ODS v minulých letech.

⁷ Třeba u KSČM: strana sice ve vládě není, ale „měří“ splnění programů např. poslanci a senátoři tím, že se navrhly takové zákony, které jsou v souladu s volebními sliby, nehledě na to, že přijaty nebyly a ani být nemohly předem jasných důvodů.

Organizační pohled: expertní zázemí stran

Předpokládat, že protože je expertíza potřebná, budou ji generovat ve svém nitru všechny (relevantní) politické strany, a že mechanismy budou obdobné, je však mylná, jak dokazuje analýza vývoje českých politických stran. Základní parametry vnitrostranického generování expertízy (u stran, které takové zázemí mají) jsou různé, nicméně první impuls a rámec je dán organizačním uspořádáním strany.

Základním předpokladem je, že politické strany jsou především organizacemi a že to, jak je daná organizace vnitřně nastavená, výrazně ovlivňuje přístup k expertíze, ale rovněž že primární cíl strany je zde zcela relevantní faktor⁸. Nutno také poznamenat, že celkem logicky nejsou organizace neměnné a musíme je naopak vnímat jako měnící se v čase, v závislosti na různých impulsy, jako např. volební úspěch či neúspěch, objevení nových technologií či postupů, obecně konkurence ostatních stran atp. Poměrně důležitou roli může hrát např. cit či potřeba vedení (případně lídra) pro takové institucionalizované akceschopné zázemí. Důležitým klíčem jsou však lidé, zjm. vedoucí komisi a do určité míry i členská základna.

Základní ideální typy (modely) politických stran jsou dobře známé i českém politologickém prostředí (od kádrových, masových až po všelidové resp. kartelové strany), takže není zapotřebí je zde nějak definovat. Poslední vývojovou fází jsou strany kartelu či kartelové strany. Teorie kartelové strany [zjm. Katz, Mair 1995; Katz, Mair 1996; Katz, Mair 2002; Katz, Mair 2009; Katz, Mair 2012] byla však kritizovaná i za to, že právě organizační aspekt stranické reality byl v původní modelizaci poněkud opomíjen v prospěch systémové dimenze (zaměřením se na kartel mezi stranami spíše než na vnitřní stranické změny, viz např. [Koole 1996; Aucante, Déz 2008]). Příliš často však je tato teorie zjednodušená na problematiku propojení státu a stran, a především na státní financování politického života resp. politických stran. Jedná se o velmi důležitou problematiku, která však příliš často zakrývá další reality ne méně významné, a právě řešit expertní kapacity stran umožňuje komplexněji uchopit a pochopit vývoj těchto subjektů.

Domácí výzkum politických stran klade důraz na strany především jako unitární aktéry hrající roli v rámci širšího stranického systému, zjm. na vzájemné vztahy mezi nimi a především se zabývá typologií stranického systému. Poslední vývoj politických stran v ČR (ať už „etablovaných“ či institucionalizovaných nebo nových stranických subjektů) je pak sledován např. z pohledu prolínání politiky s byznysem (ať už z pohledu již zmiňované *business firm party* [Hloušek 2012], nebo klientelistické strany u Michala Klímy [Klíma 2013]), jev, který se stal o něco výraznější s nástupem ANO 2011, ale předtím byl již spatřen ve fungování Věcí veřejných.

Otázkám vnitřního uspořádání a fungování v České republice či ve střední Evropě byla ve srovnání s jinými tématy věnována jen relativně malá pozornost. Zahraniční badatelé zohledňují při studiu českých resp. středoevropských politických stran roli organizace jen výjimečně (výjimkou je třeba [van Biezen 2003], částečně to jsou také práce Johna Ishiyamy nebo Anny Grzymale-Busseové). Zmiňme zde zajímavou studii Petra Kopecského věnovanou specifické tematice patronace [Kopecký, Mair, Spirova 2012]; pro širší analýzu viz [van Biezen, Kopecký 2014].

Obecně pak lze říci, že vnitřní organizační uspořádání (obzvláště v její měnící se podobě) a mechanismy vnitrostranického života (od členství až po mocenská struktura na

⁸ Ve smyslu *vote, office a policy seeking* [podle Strøm 1990], resp. *representation, participation a democracy seeking* [podle Harmel, Janda 1994].

různých úrovních) se v domácím výzkumu málo objevují a nezkoumá se jejich vliv na jiné problémy. Zcela pak absentuje výzkum vlivu těchto faktorů na tvorbu veřejných politik [Polášek, Perottino, Novotný 2014]⁹.

Hledat cestu jak skloubit klasické teorie s problematikou expertízy (a následně různé možné využití vyprodukované expertízy) vede především, alespoň na začátku, přes řešení otázky profesionalizace strany a chápání expertízy jako jedna z možných forem profesionalizace, což je evidentně nedostatečné. Kromě toho, že tato problematika je poměrně široká a nejednoznačná, rozměr profesionalizace, který u expertních skupin zásadně „schází“ je např. odměňování stranických expertů, kteří téměř výlučně (krom např. stranických kádrů-zaměstnanců) placení za svou expertízu nejsou (krom možného „vedlejšího“ zisku, v různých možných podobách). Nejedná se každopádně o zaměnitelné fenomény, byť tu určitá blízkost resp. překrytí rozhodně je (k profesionalizaci se vyjádřili různí autoři, uveďme alespoň Angela Panebianca [1988], dnes se jedná o velmi klasickou problematiku).

Studium organizačního uspořádání a mechanismů vnitrostranického života musí probíhat několika způsoby. Analýza dokumentů (především stanovy, organizační řády, vnitřní volební řády, jednací řady, zápisy z jednání stranických orgánů, zprávy z jednání odborných komisí apod., pokud jsou k dispozici, nebo pokud vůbec existují) může odkrýt pouze formální institucionální uspořádání sledované strany. Každá česká politická strana si zvolila specifická pravidla, která ovšem odpovídají zhruba stejným principům fungování a reagují na podobné impulsy, často se navzájem ovlivňují. Toto platí obecně pro všechny etablované politické strany (již institucionalizované), zatímco u nových stran existuje snaha či nutnost o vytvoření odlišných modelů, odpovídající jiným principům a hlavně zájmům. Rozhovory s aktéry, případně podloženy články z tisku, pomohou podchytit vliv více méně skrytých neformálních institucí, počínaje zvyky, vnitrostranickou či administrativní kulturou, apod. Praxe se mohou velmi výrazně lišit nejen strana od strany, ale i uvnitř jedné straně komise od komise nebo i v čase pokud bychom sledovali konkrétní komisi. Není to např. jen o tom, zda je strana ve vládě či opozici, nebo zda je tematika (*policy*) nosná, zásadní či naopak. Často záleží na konkrétních jedincích, zjm. na vedení odborné komise.

Vrátit se zpět ke klasickým problémům stranické organizace, resp. ke stranickým modelům¹⁰ a stranickým cílům (*party goals*, zjm. podle Harmela a Jandy) však umožňuje lépe uchopit určité logiky fungování expertů a expertních skupin v politických stranách určením základního cíle, který sleduje daná strana, přičemž má být jasné, že strana může sledovat jeden primární cíl, nicméně jich může mít i více (zjm. *vote seeking* v kontextu kartelových stran).

Rozlišení různých dnes klasických tváří politických stran (podle Katze a Maira [2002]: *party on the ground*, *party in public office*, *party in central office*)¹¹ umožňuje také pochopit různé logiky, často protichůdné, a chápat stranu jako komplexního aktéra, přičemž výstupním bodem může být předpoklad určité predominance *party in public office* [viz Katz, Mair 2012] a značné upozadění členské základny (*party on the ground*).

Zabývat se expertízou jak v politických stranách, tak i pro politické strany, znamená obecně zjistit, jak se onen výše zmíněný dvojí nárok (reprezentace vs. efektivita) projevuje ve vnitřním fungování (např. českých) politických stran, a to jak v oblasti organizačního

⁹ Nutno poznamenat, že se nejedná, pouze český nedostatek, daný mj. i oborovým oddělením.

¹⁰ Posunem ke klasickým modelům myslíme od masových stran až ke kartelovým, s určitým výraznějším středobodem v kartelizaci stran.

¹¹ S obdobnou trilogií přišel o několik let dříve Valdimar O. Key.

uspořádání (otázka formální a neformální stranické struktury, problematika centralizace/decentralizace resp. stratarchického uspořádání, např. ve smyslu Nicole Bolleyerové [Bolleyer 2012]), tak ve způsobu tvorby konkrétní politiky (jinak řečeno, jaký expertní potenciál české politické strany mají a jakým způsobem jej využívají) se zaměřením, alespoň oficiálně či zdánlivě, na efektivitu, což je v určitém smyslu základ expertízy jako takové. Reprezentace je v tomto ohledu nutně upozaděná, popřípadě a priori delegeťimizovaná, obzvlášť pokud skrývala expertíza ideologické prvky.

V neposlední řadě v minulých letech, nejen v důsledku ekonomické a finanční krize, se stále více upozorňuje i na ekonomickou resp. finanční efektivitu (míněno ve smyslu vyrovnaných rozpočtů nebo se základním požadavkem ušetřit „peníze daňových poplatníků“). Možná techničtější povaha expertízy vede silněji k představě o nepolitické expertíze, která jako jediná může být legitimní (a sama o sobě efektivní).

To, že všechny strany vyvíjejí poměrně velké úsilí v oblasti expertních kapacit, není samo o sobě nic nového. Obzvlášť u některých stran je tento fenomén dávnou realitou či snahou, především u původně masových stran KSČM, ČSSD nebo KDU-ČSL, jež si zachovávají určité reziduální rysy základního organizačního modelu i v jiných rovinách, které se opírají delší dobu o stranické odborné skupiny (v tomto ohledu se dá hovořit jak o dlouholeté praxe, tak i o základní části stranického aparátu – každopádně je to spojeno velmi výrazně s organizačními hledisky). Tyto skupiny či komise jsou vnímány nebo alespoň prezentovány jako důležitá součást stranické akceschopnosti, ať už v oblasti přípravy programových dokumentů, nebo případně jako rezervoár expertů vhodných do státní (či místní) služby.

Obdobný systém se objevil i u dalších politických stran, které nebyly původně „poznámenány“ onou historickou zkušeností masové strany, např. u ODS¹². Takové odborné skupiny si však vcelku logicky zachovávají stranický rozměr a stěžejí můžou nabídnout „nepolitickou“ a čistě technickou podporu a expertízu, ba naopak, odborník je spjat se stranou buď tím, že je členem strany, nebo základní ideologickou sounáležitostí. Není možné ani vhodné, aby expert fungující v rámci stranického expertního aparátu, byť třeba jen sporadicky, nesdílel stejné politické názory.

Praktické rozdíly jsou však výrazné, jak mezi stranami co se týče obecného nastavení odborných skupin, tak i jejich fungování, tak i uvnitř jedné strany podle sledované politiky (*policy*), zjm. v závislosti na vedoucí těch různých skupin a jejich aktivitu (schopnost aktivizovat experty, organizovat pravidelné schůze, generovat výstupy apod.). Konečně rozdíly jsou značné v čase a vývoj může být poměrně prudký, v závislosti jak na personálním obsazení skupiny, tak i podle toho, jak se vyvíjí obecněji situace dané strany (volební vítězství nebo naopak úpadek, finanční možnosti atp.).

V mnoha případech (především u všech stran, které měly vládní angažmá) jsou odborné skupiny či komise založeny na celonárodní (centrální) úrovni, ale i na místní (krajské nebo městské) úrovni v závislosti na možnostech strany (zjm. personálních) a potřebách stranického aparátu. Zde do značné míře jde proti expertnímu zázemí strany jak profesionalizace stranického aparátu, ale hlavně externalizace, zjm. pak v oblasti PR, kdy strana sází na nestraničké profesionální společnosti a tím upozaděje existující expertní skupiny mj. při tvorbě volebních dokumentů.

¹² V současné době však ODS značně opustila od této praxe tím, že přešla na model expertního týmu, kdy jeden konkrétní expert se stává zodpovědný za danou oblast a mluvčím, přičemž si de facto sám vytvoří dle libosti či možnosti vlastní skupinu (volnějši model, než je např. expertní komise strany za určitou oblast v „klasickém“ modelu).

Zvenčí strany jsou však často viditelnější mluvčí za danou tematiku, zejm. v podobě tzv. stínových mluvčích či ministrů, což bývají rovněž vedoucí odborných skupin.

Např. zakládající sjezd ODS v Olomouci v dubnu 1991 kladl důraz na „vytvoření odborného zázemí pro legislativní a politickou činnost, tím vznikly odborné skupiny“. ODS ovšem několikrát změnila svůj expertní systém, třeba na sjezdu ve Františkových Lázních padlo rozhodnutí zrušit tehdy existující odborné komise a ODS přešla na systém stínové vlády a poradních sborů, přičemž každý stínový ministr si sestavoval vlastní kompetenční tým.

Původně, stínová vláda ODS v tomto duchu měla zastávat funkci „odborného opo- nentního orgánu ODS“¹³, což do určité míry také odpovídá situaci vzniklé s Opoziční smlou- vy, resp. nevítežství ve volbách 2002. V současné době funguje obdobný model založený na principu tzv. skupiny expertů zodpovědných za danou problematiku či politiku, a je na kaž- děm z nich, aby si vybral další experty, se kterými bude spolupracovat a generovat expertízu pro potřeby stranického aparátu resp. stranu obecně. Model ideových konferencí, který by se zdál odpovídat problematice stranické expertízy je v mnoha ohledech postaven na jiné logice, už např. tím, že ideové konference bývají sjednoceny základním tématem. Navíc pozornějšímu pozorovateli neunikne třeba to, že první taková konference proběhla v roce 1999, tedy v době pro stranu poměrně napjaté, a že periodicita svolávání takových akcí je značně nepravidelná.

Experty spolupracující s politickými stranami lze rozdělit do základních dvou skupin. Jednu skupinu tvoří experti vně politických stran. To jsou ti, kteří nejsou členy politických stran. Předpokladem je, že jsou v určité míře blízké či přímo vázané politické straně, s níž spolupracují. Např. sdílejí podobný světonázor, sympatizují se stranou nebo jsou to dokonce „*compagnons de route*“, nebo jsou členy organizace blízké politické straně.

Lze předpokládat, že v rámci této rozmanité skupiny existují experti, které vyhledá- vají samy politické strany, a experti, kteří sami nabízejí své zkušenosti a znalosti politickým stranám, popřípadě experti, kteří jsou tou či onou stranou vybráni jako obzvláště vhodní spolupracovníci nebo legitimnější než jiní. Zcela klíčové je, o jaký typ strany se jedná ve smy- slu ideálního typu: masové, všelidové, kartelové nebo např. moderní kádrové strany, resp. jaké je nastavení stranické organizace, zřejmě však dochází k promíchání různých možností v závislosti na různých parametrech. V některých specifických (technických či vědeckých) oborech je politický výběr zřejmě užší než u společensko-vědních oborů, přesto však nelze než konstatovat, že i zde mohou být politické možnosti poměrně široké (aktuální otázka pro- lomení těžebních limitů je příklad, u kterého je patrné, že každý expert nemusí mít stejnou odpověď ani váhu v rozhodovacím procesu). Problematika oslovení expertů vně politické strany navazuje vcelku logicky na možnosti, které daná politická strana má v oblasti lidských zdrojů, na ochotu jít hledat mimo čistě stranického kruhu, ale i na možnost získat experta, který bude schopen nést „tíhu“ stranické nálepky. Každopádně určitá politická blízkost se dá předpokládat velmi logicky, především u etablovaných politických stran.

V mnoha stranách se vyhledávají experti vně strany, což odpovídá obecně modelu kádrových stran a dalším podobným ideálním typům, které mají málo početnou členskou základnu nebo členskou základnu pocházející např. z jednoho společenského segmentu. Obecně to souvisí také s moderním trendem outsourcingu, který postihuje (díky své efektivitě) i ostatní modely politických stran.

Outsourcing či externalizace je však finančně velmi náročný, což nás svým způso- bem vrací k modelu kartelové strany. Expertní zázemí strany a externalizace nějakých služeb

¹³ Dostupná z WWW: <http://archiv.ods.cz/docs/publikace/XIII_kongres.pdf>.

(včetně různých expertíz) bude asi nejlépe badatel rozlišovat podle toho, jak si jsou blízké ideologicky strana a expert či skupina. Politická či ideologická blízkost je předpokládána u stranické expertízy, i tam kde daná strana vyvíjí spolupráci s nestraníky. Na druhé straně se také může stát (např. u ČSSD pod vedením Jiřího Paroubka), že je upřednostněna mezinárodní firma, která již úspěšně pracovala pro sesterskou stranu v Evropě, což je možné interpretovat jako existující vzdálenou sounáležitost. Primárním rozlišujícím prvkem bude tedy spíše placení služeb a utlumení spolupráce v období mezi volbami. Mimochodem zřejmě jen zřídka dochází k tomu, že by služby stranických expertů byly placeny¹⁴.

Do určité míry jinou problematikou jsou případy, kdy experti vně politických stran oslovují samy politickou stranu, jinak řečeno experti nabízejí své služby. Zde má přístup mnohem bližší k fenoménu lobbingu, alespoň v tom, že strany nejsou primárně aktivním aktérem, který iniciuje poptávku. I zde jsou možnosti rozličné v závislosti na ideálním typu politické strany. I zde je však očekávání experta založeno na minimální ideologické blízkosti s oslovenou stranou. V některých případech se zdá, že taková situace není předpokladem, jako v případě iniciativy Rekonstrukce státu. Nicméně zde nutno podotknout, že jen málo se o tomto experimentu zatím ví, ale že takové široké apely nespádají jednoznačně do expertních kapacit stran, ale spíše do kategorie lobbingu.

Dalším svým způsobem odlišným problémem, který ale s otázkou expertízy souvisí, je téma expertů na PR a marketing, který se řeší čím dál více formou právě outsourcingu. Zde platí již několik let, že strany sázejí na vnější pomoc, a to dokonce i u komunistů, byť existovala původně představa řešení těchto úkolů vlastními silami, tedy aktivování členské základny a plnění kvantifikovaných cílů (kolik hlasů na jednoho člena) [Perottino 2000].

Musíme si ale také uvědomit, že v některých případech byl, resp. je outsourcing způsobem pro vedení strany (či lídra nebo skupinu), jak obejít stranický aparát nebo členskou základnu a další úroveň rozhodování ve straně. Takový systém bývá však poměrně drahý a bývá vázán na kartelový ideální typ strany, resp. volebně-profesionální apod. Z našeho hlediska jsou experti na politický marketing a komunikaci již nad rámec expertízy v tom smyslu, že se nevěnují obsahu politiky daných politických stran, ale prodávání obsahu veřejnosti. V některých případech (obzvláště pak pokud bychom se zabývali otázkou, zda např. Hnutí ANO 2011 odpovídá modelu *business firm party*) se expertní kapacita může „zaměřit“ za marketingový přístup: expertíza jako taková je druhořadá, resp. slouží jiným účelům, a důležité je marketingově vybrat nosná témata, které budou mít větší úspěch u voliče nehlédě na ideologickou sourodost.

Druhou skupinou jsou experti uvnitř politických stran, tj. případný expertní potenciál členské základny. Členská základna politických stran může nabídnout poměrně velký potenciál expertů v různých oblastech. Otázkou je, zda tento potenciál politické strany při tvorbě programatiky využívají a zda mají o experty z řad svých členů zájem, resp. do jaké míry se takový potenciál dá využít. Zde narážíme na klasickou problematiku aktivního členství (tady v poněkud specifické podobě, protože se jedná o využití zdrojů, které jsou vyprodukovány mimo stranický kruh), a s tím souvisí i otázka motivačních impulsů (tedy odměňovacího systému, např. [Gaxie 1977, 2005] vydané stranickým aparátem k tomu, aby se člen podílel na tvorbě programatiky v kvalitativně jiné podobě, než řádový člen, který přispívá do obecné běžné programatické diskuse s výrazně omezenými možnostmi ovlivnit proces. V tomto ohledu je specifikou českého stranického prostředí např. komunistická strana, která se již dávno nemůže prezentovat jako dělnická strana z hlediska sociologie jak členství, tak i

¹⁴ To neznamená, že nedochází k jinému typu odměňování.

voličstva (z identitárního hlediska může být však situace interpretovaná různě). Je to výsledek dlouhodobého vývoje a změny členské základny za minulého režimu. Proto taky má KSČM poměrně početnou paletu odborných skupin, jejichž aktivita je sice různorodá, ale zaměřením pokrývá široké oblasti, přičemž se strana může prezentovat (navenek i dovnitř) jako dostatečně vybavená co se expertních kapacit týče (jinou otázkou je, do jaké míry odpovídá míra odbornosti současnému stavu společnosti a její potřebám).

Když chceme jít dál, než rozlišit experty podle toho, zda jsou uvnitř či vně strany, nutno se obrátit na vědní obor, který nám nabídne víc. Expertízou rozumíme v našem případě expertní vědění vztahující se k určité veřejné politice (*policy-related expert knowledge*), a to buď ve smyslu znalosti konkrétního problému, jenž je obsahem dané politiky nebo ve smyslu znalosti procesu, v němž se daná politika tvoří [Colebatch 2006; taktéž viz např. Novotný 2014; Novotný, Buchtíková 2015]. Expertem pak v návaznosti na to bude individuální aktér, který je držitelem takového vědění a toto vědění z něj činí v rámci určité politické strany autoritu. Teoretický rámec pro tuto problematiku byla však již představena jinde [Novotný, Perottino, Polášek 2014], včetně rozlišení čtyř ideálních typů expertů.

Změna podstaty a smyslu expertízy?

U novějších stran¹⁵, které upřednostňují jiný model stranictví a vnitřní organizační strukturu (ať už protože mají spíše podobu nové kádrové strany [Koole 1994], nebo spíše podnikatelský rozměr a případně záměr [Hopkin, Paolucciová 1999]), je technicita a odbornost výraznějším způsobem očekávána či proklamována. U takových stran je obzvlášť zajímavý proces „vytváření“ expertních kapacit, ať jsou experti převzati z okruhu (i velmi malém) původního firemního jádra či naopak fenoménem přilákání nových, kteří do arény zatím dosud nevstoupili, či staronových expertů pocházející z jiných skupin, třeba z občanské společnosti, nebo přecházející z jiného stranického prostředí, který se ukázal jako nedostatečně nosný a perspektivní pro vlastní kariérní postup. Fenomén byl patrný u Věcí veřejných, mnohem výraznější je ale u hnutí ANO 2011.

Patrné je také to, že z hlediska organizace je hnutí ANO 2011 velmi specifické, ať už rolí lídra a největšího přispěvovatele Andreje Babiše, pak i tím, jakým způsobem ta strana funguje z hlediska nejen formálních pravidel podle stanov, tak i neformálních, potvrzující výrazné postavení předsedy strany. Během čtyř let existence se tato strana nedokázala dostatečně institucionalizovat, což je patrné i z pohledu její expertní kapacity. ANO 2011 přináší, resp. akcentuje jiný model expertízy.

Takový typ stranické organizace právě sází na externí odborníky oprašující a opravující klasickou formuli „strany jsou pro straníky/straničtí experti jsou pro straníky“. Zde bychom však možná mohli rozlišovat expertní kapacitu, resp. odborníky, o které se tyto strany opírají a legitimizují svůj diskurz na jedné straně, a na straně druhé expertní rétoriku a (zdánlivé) chování lídrů, ať se jedná o expertízu v boji proti korupci u Radka Johna (expertní legitimita „překlopená“ z původní profese investigativního novináře), nebo v širším rejstříku u Andreje Babiše (expertní legitimita převzatá ze statutu úspěšného velkopodnikatele, který slibuje

¹⁵ Zde nejde o to vyzdvihnout problematiku novosti politických stran, nýbrž pouze konstatovat, že dané subjekty fungují podle jiných pravidel, než etablované politické strany (či klasicky vznikající strany, třeba SSO). Otázka zde bude zda se nakonec promění v klasickém modelu politické strany (např. jak se ANO 2011 vypořádá s hegemonií A. Babiše). „Model“ VV prokázal krajně omezenou životnost.

uplatnění lepších a úspornějších opatření a pravidel v řízení státu, opřenu o schopnost vybrat skutečné a nejlepší experty, pokud však není sám tím nejlepším expertem).

Do značné míry jsou však v posledních letech, resp. v posledním desetiletí, původní modely upozaděny a naopak se všechny stranické subjekty snaží prezentovat jako otevřenější a akceschopnější právě přebíráním „moderního“ modelu objektivního a nepolitického experta¹⁶. V tomto ohledu hraje nemalou roli např. mediální obraz jak politických stran obecně či konkrétně, tak i mediální představa o nutnosti a možnosti expertních řešení, nehledě na komplexnost řešené otázky.

U dlouhodobě etablovaných stran platí některé konstanty: krom toho že v různých podobách (ovlivněných základním organizačním uspořádáním strany, její „genetický“ základ, její dějiny, její tradice fungování, její personální možnosti, tedy rezervoár expertů, její nastavení co se týče cílů atp.) se objevují expertní skupiny, občas dokonce uvedené ve stanovách, nicméně jejich reálné fungování je velmi různorodé (v prostoru – tedy straně – i čase). Vztah strana, resp. její experti a vláda je taktéž poznamená jakousi konstantou, která spočívá v tom, že pakliže strana se dostane do vlády, středobod potřeby expertní kapacity má tendenci se posunout na stranu vládního aparátu, resp. ministerstev. Prakticky to znamená, že experti se „fyzicky“ posunou od strany směrem k vládě a zaručení stranických expertních kapacit se de facto externalizuje. Takový fenomén je prakticky často pouze jednosměrný, což znamená, že strana, která ztratí své vládní pozice, ztratí také své experty, resp. musí fungovat s externími odborníky, kteří mají blízko straně, ale nechťejí se do ní vrátit, a strana si musí najít nové.

Nové strany, resp. v našem případě ANO 2011, prezentují/e značně odlišnou realitu. V tomto ohledu bude nutno si všimnout několik klíčových problematik či otázek: zaprvé je patrné, že hnutí ANO není «klasickou» politickou stranou (nehledě na hraní si se slovy typu *strana* nebo *hnutí*) především tím, jak a proč byla založena, jaké jsou vnitrostranické poměry (obzvláště pak „kdo“ je členem, jaká je úloha členů, atd.), ale koneckonců i jaký má toto nové hnutí program. Pozornějšímu pozorovateli jistě neuniklo, jakým způsobem se ANO 2011 opírá o velmi různorodou směs expertů a odborníků a jakým výrazným způsobem se lídři hnutí distancují od politiků, mj. právě apelem na nestraničné experty. Přes značnou komplexitu tohoto fenoménu (nemluvě o volební podpoře) bychom si měli uvědomit, že je minimálně symbolickým dovršením přechodu z politických řešení (od ideologicky podložených rozhodování až po přijímání a upřednostňování odpovědnosti) na expertní «apolitický» přístup (od technokracií až po nejasně vymezené samotný pojem «expert», včetně nejasného měření expertní kapacity daného odborníka – či skupiny –, často samozvaného, ale mediálně lépe prezentovaného). Zdánlivě dochází k depolitizaci expertízy ale obecně i politiky samotné, sázením na „objektivních“ řešení, na diskursu neexistence alternativy atp.¹⁷

Obzvláště zde platí dvojí „směřování“ politiky (s rostoucím důrazem na expertnost) a expertízy (stále více politizované). Taktéž bychom mohli upozornit na to, že expertiza (nejen v případě ANO 2011) je logickým vyústěním logiky «kulturního boje» a snahy získat hegemonii (v Gramsciho pojetí). Expert je tedy častokrát ten, který má (tu jedinou možnou) pravdu, nicméně však je již patrné, že expert z té či oné strany nemusí mít stejnou interpretaci či analýzu jako expert z jiné strany a že nakonec se politik bude muset rozhodnout a nést

¹⁶ Takovéto otevírání se (společnosti) je třeba patrně také při sestavování kandidátních listin a obecné sázení na nestraničky.

¹⁷ K problematice, viz např. příspěvek K. Merklóvé „Construction of ‘no alternative’ discourse and its ‘alternatives’ after the outbreak of the crisis: The case of the Czech Republic“, konference ICPP, Miláno, červen 2015.

(alespoň formálně) odpovědnost (třeba výběrem experta). Pokud můžeme vycházet z toho, že klasicky platí upřednostňování expertních analýz či legitimizování expertu podle stranického (či jinak řečeno politického) klíče (strana „vygeneruje“ expertní analýzu nebo „vybere“ tu „správnou“), příchodem stran typu VV a ANO 2011 se upřednostňuje jakýkoliv známý expert ani ne tolik kvůli jeho expertní kapacitě, ale protože je známý jako expert, což značně posouvá celkovou problematiku expertízy. Strana bez jasného programu (nebo přesněji s velmi „pragmatickým“ či otevřeným programem) se musí opřít o experty, protože „přeskočila“ etapu. Bude se muset prozkoumat, k čemu vede takový pragmatismus, jehož účel je prozatím volební, resp. do jaké míry je legitimizování takové expertízy nosné pro fungování státního aparátu a jakou odpovědnost se z toho všeho dá uplatnit.

U ANO 2011 (v tomto ohledu stejně jako u Úsvitu a v předchozím volebním období u VV) se tento „praktický“ („neideologický“) přístup spojuje velmi výrazně s populistickým odmítáním všeho politického či stranického, dokonce odmítnutím klasických zavedených pravidel a praxí fungování parlamentu (principu diskuse především), s poukazem na to, že se řeční hodiny tam, kde stačí pár slov (pokud možno přednesené odborníkem, který má náležité „objektivní“ – neboli „nepolitické“ – řešení již připravené). Zatím není jasné, do jaké míry se hnutí ANO 2011 přemění do klasického stranického útvaru (či jak se bude institucionalizovat, viz [Stauber 2015]), ani jak se ostatní hráči postaví proti potlačení jejich podstaty samotné (a podstaty parlamentní demokracie samotné).

Nutno si ještě uvědomit další (českou) specificitu: dlouhodobá neexistence (resp. neuplatnění) služebního zákona, popřípadě například odmítnutí odlišnosti logiky státní a místní správě oproti soukromému sektoru¹⁸, taktéž nahrává důležitosti analýzy expertních kapacit, obzvláště z důvodu značného a zvláštního propojení stát-strany¹⁹, kdy se smazávají hranice státního a stranického. I zde je prostor pro prosazování „expertů“ velmi široký, přičemž formální změna (odklon od skrytého fungování státu stran po česku) nemusí znamenat zlepšení situace (obzvláště pak pokud daný legitimní „expert“ bude hlavně expertem té či oné strany, resp. straníkem či minimálně „sympatizantem“, resp. stále prakticky napojený na tu či onu stranu).

Konečně nevyřešenou otázkou zůstává problematika odpovědnosti, především politické odpovědnosti, která se vcelku logicky vytrácí v závislosti na technicitu vybraného (nevyhnutelného) řešení (technické či odborné řešení je de facto neoddiskutovatelný a jen marginálně snáší alternativu, které by dalo politikům nějaký prostor).

Závěr

Problematika politických stran a expertízy (pro strany, uvnitř či vně stran atd.) je značně široká. Krom toho, že je sama o sobě komplexní a velmi zajímavá (minimálně tím, jak je důležité pochopit, jak strany generují expertízu a tím můžou plnit různé jejich funkce a role zjm. při tvorbě veřejných politik), je také přínosná pro uchopení dalších úrovní problému politických stran. Máme zde na mysli to, že expertíza, ve své rozmanitosti, odpovídající především organizačnímu uspořádání dané strany v daném momentě, umožňuje uchopit stav a proměny stavu stranických organizací za předpokladu, že se zabýváme analýzou zanedbávaných

¹⁸ Což zapadá do dlouhodobějšího neoliberalního diskursu typu „stát se musí chovat jako každá rodina“, státní rozpočet není v principu odlišný od firemního nebo rodinného rozpočtu apod.

¹⁹ Poněkud odlišně, než v klasické analýze kartelových stran, blíží se modelu státu stran, aniž by tato logika byla stejně dotažená jako třeba za První republiky.

organizací, zjm. v širším institucionálním pojetí s ohledem i na formální a neformální struktury či pravidla. Zároveň se však problematika expertízy objevuje v nové podobě, především u stran, které odborné zázemí nemají (a zatím nevyvíjejí úsilí k budování takového zázemí), ale které sází na expertní diskurs, resp. prezentují se jako strany expertů nebo strany, které dokážou nabídnout „skutečné“ experty. Sám o sobě není tento trend nějak nový v principu, ale spíše ve svém rozměru a v tom, že politický program se dostává do pozadí a naopak se prezentují jména expertů, které pragmaticky problémy vyřeší. Vytváří se tím tlak na další stranické aktéry, kteří jsou nuceni se k tomu stavět aktivněji. Tím se taky více vytrácí funkce reprezentace (případně i agregace zájmů) a akcentuje funkce efektivity vládnutí, ovšem spíše diskursivně než konkrétně.

LITERATURA:

- AUCANTE, Z.; DÉZÉ, A. (Eds.) (2008). *Les systèmes de partis dans les démocraties occidentales. Le modèle du parti-cartel en question*. Paris: Presses de Sciences Po. ISBN 978-2-7246-1055-0.
- BIEZEN, I. van; KOPECKÝ, P. (2014). The cartel party and the state: Party-state linkages in European democracies. *Party Politics*, Vol. 20, no. 2, s. 170-182. ISSN 1354-0688.
- BIEZEN, I. van; MAIR, P.; POGUNTKE, T. (2012). "Going, going...gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe. *European Journal of Political Research*. Vol. 51, no. 1, s. 21-35. ISSN 1475-6765.
- BOLLEYER, N. (2011). The Influence of Political Parties on Policy Coordination. *Governance*. Vol. 3, no. 24, s. 467-492. ISSN 1468-0491.
- BOLLEYER, N. (2012). New Party Organization in Western Europe: Of Hierarchies, Stratarchies and Federations. *Party Politics*. Vol. 3, no. 18, s. 315-336. ISSN 1354-0688.
- COLEBATCH, H. K. (2006). What work makes policy? *Policy Sciences*. Vol. 39, no. 4, s. 309-321. ISSN 0032-2687.
- GAUJA, A. (2013) *The Politics of Party Policy: from members to legislators*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave. ISBN 978-0-230-3192-95.
- GAXIE, D. (1977). Économie des partis et rétributions du militantisme. *Revue française de science politique*. Vol. 27, no. 1, s. 123-154. ISSN 0035-2950.
- GAXIE, D. (2005). Rétributions du militantisme et paradoxes de l'action collective. *Swiss Political Science Review*. Vol. 11, no. 1, s. 157-188. ISSN 1662-6370.
- HARMEL, R.; JANDA, K. (1994). An Integrated Theory of Party Goals and Party Change. *Journal of Theoretical Politics*. Vol. 6, no. 3, s. 259-287. ISSN 0951-6298.
- HARMEL, R. (2002). Party Organizational Change: Competing Explanations? In LUTHER, K, MÜLLER-ROMMEL, F. (eds.). *Political Parties in the New Europe: Political and Analytical Challenges*. Oxford: Oxford University Press, s. 119-142. ISBN 978-0-1992-532-27.
- HLOUŠEK, V. (2012). Věci veřejné: Politické podnikání strany typu firmy. *Politologický časopis*. Vol 19, no. 4, s. 322-340. ISSN 1805-9503.
- HOPKIN, J.; PAOLUCCI, C. (1999). The Business Firm Model of Party Organisation: Cases from Spain and Italy. *European Journal of Political Research*. Vol. 35, no. 3, s. 307-339. ISSN 1475-6765.

- JANDA, K. (1980). *Political Parties: A Cross-National Survey*. New York: Free Press. ISBN 0-02-916120-7
- JANDA, K. (1983). Cross-National Measures of Party Organizations and Organization Theory. *European Journal of Political Research*. Vol. 11, no. 3, s. 319-332. ISSN 1475-6765.
- JANDA, K. (1990). *Toward a Performance Theory of Change in Political Parties*. Prepared for delivery at the 12th World Congress of the International Sociological Association, Madrid, Spain, July 9-13, 1990.
- KATZ, R.; MAIR, P. (1995). Changing Models of Party Organization a Party Democracy: The emergence of the cartel party. *Party Politics*. Vol 1, no. 1, s. 5-31. ISSN 1354-0688.
- KATZ, R.; MAIR, P. (1996). Cadre, Catch-All or Cartel? A Rejoinder. *Party Politics*. Vol. 2, no. 4, s. 525-534. ISSN 1354-0688.
- KATZ, R.; MAIR, P. (2002). The Ascendancy of the Party in Public Office: Party organizational change in twentieth-century democracies. In GUNTHER, R.; MONTERO, J.; LINZ, J. (eds.). *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press, s. 113-135. ISBN 978-0-1992-467-48.
- KATZ, R.; MAIR, P. (2009). The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics*. Vol. 7, no. 4, s. 753-766. ISSN 1541-0986.
- KATZ, R.; MAIR, P. (2012). Parties, Interest Groups and Cartels: A Comment. *Party Politics*. Vol. 18, no 1, s. 107-111. ISSN 1354-0688.
- KLÍMA, M. (2013). *Koncept klientelistické strany. Případová studie – Česká republika*. Politologický časopis. Vol. 20, no. 3, s. 215-235. ISSN 1805-9503.
- KOOLE, R. (1994). The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands. In KATZ, R., MAIR, P. (eds.). *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*. London: Sage, s. 278-303. ISBN 978-0-8039-7961-1.
- KOOLE, R. (1996). Cadre, catch-all or cartel? A comment on the notion of the cartel party. *Party Politics*. Vol. 2, no. 4, s. 507-34. ISSN 1354-0688.
- KOPECKÝ, P.; MAIR, P.; SPIROVA, M. (ed.) (2012). *Party Patronage and Party Government in European Democracies*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-959937-0.
- KUHNE, C. (2008). *Politikberatung für Parteien: Akteure, Formen, Bedarfsfaktoren*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. ISBN 978-3-531-15746-7.
- MAIR, P. (1994). Party Organization: From civil society to the state. In KATZ, R.; MAIR, P. (eds.): *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*. London: Sage, s. 1-22. ISBN 978-0-8039-7961-1.
- MAIR, P. (1997). *Party System Change: Approaches a Interpretations*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-1982-9549-5.
- MAIR, P. (2009) *Representative versus responsible government*. MPIfG Working Paper 09/8.
- MERKLOVÁ, K. (2015). *Construction of 'no alternative' discourse and its 'alternatives' after the outbreak of the crisis: The case of the Czech Republic*. Conference ICPP, Miláno, červen 2015.
- NOVOTNÝ, V. (2015). Czech Study of Public Policy in the Perspective of Three Dominant Approaches. *Central European Journal of Public Policy*. Vol. 9, no. 1, s. 8-48. ISSN 1802-4866.
- NOVOTNÝ, V., BUCHTIKOVÁ, L. (2015). Ke studiu poradenských systémů v oblasti veřejných politik politických stran: Východiska výzkumu na příkladu ČSSD a ODS. *Acta Politologica*. Vol. 7, no. 2, s. 101-118. ISSN 1803-8220.
- PANEBIANCO, A. (1988). *Political Parties: Organization and power*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-5213-1401-5.

- POLÁŠEK, M., NOVOTNÝ, V., PEROTTINO, M. et al. (2012). *Mezi masovou a kartelovou stranou: Možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSČM v letech 2000-2010*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-094-0.
- POLÁŠEK, M., PEROTTINO, M., NOVOTNÝ, V. (2014). Expertiza v politických stranách: téma a jeho teoretické uchopení. *Politologická revue*. Vol. 20, no. 1, s. 147-166. ISSN 1211-0353.
- STAUBER, J. (2015). Organizační vývoj nových politických stran v České republice teorie institucionalizace. *Acta Politologica*. Vol. 7, no. 2, s. 133-155. ISSN 1803-8220.